

Др Шербо Растодер

ЖИВОТНА ПИТАЊА ЦРНЕ ГОРЕ 1918-1929, књига I, Бар 1995, стр. 189

Историја Црне Горе између два свјетска рата била је у досадашњим историографским истраживањима "заборављена" тема. Општи југословенски политички догађаји и дјелатност политичких партија југословенске оријентације преламали су се на овом малом простору и осјећали се таман толико колико је то било могуће у једној средини која практично није имала своје политичке партије већ је била терен који су покривале управо југословенске политичке странке. Економски заостала црногорска средина није добила политику да се и у њој на том плану нешто аутентично догађа.

Један сегмент те политичке дјелатности партије није свакако остао неистражен. Дјелатност КПЈ у Црној Гори и развој радничког покрета били су у центру пажње историјске науке. "Мала", "ситна" питања која су управо живот значила нијесу у постреволуционарном периоду социјалистичке Југославије представљала изазов за озбиљније истраживање.

За та "животна питања" Црне Горе у међуратном један-аестогодишњем периоду управо се заинтересовао др Шербо Растодер, који је својом дисертацијом "Социјално-економски основ политичких борби у Црној Гори 1918-1929" одбрањеном 1993. године, показао сав свој младалачки раскошни научни таленат и попунио једну празнину у историографском истраживању поменутог периода. Структуром ове књиге др Растодер је показао како треба прилазити методолошки писању једне историографске теме уопште, посебно овог периода. Књига је подијељена у десет поглавља која обухватају најважнија и најактуелнија економско-социјална питања Црне Горе 1918-1929. година. Фундирана на постојећој изворној архивској грађи и периодици из тог времена књига је тиме квалитетно обогаћена и може издржати све научне критеријуме. Књига по свом основном концепту и садржају представља хронику, анализу и студију.

Егзистенцијална питања човјека црногорског простора којима је аутор ове корисне књиге посветио пажњу су: црногорски дугови, проблем замјене перпера југословенским динаром, ратна штета, проблем исхране становништва, регулисање нивоа воде Скадарског језера и добијање плодног земљишта, проблем насељавања и добровољачко питање, изградња саобраћаја, службеничка, официрска, инвалидска, пензионерска, свјештеничка и друга сталешка питања, затим питање занатлија, трговаца и стање сељака.

Стварањем југословенске државе 1918. године дошло је до преузимања дугова од стране новостворене Краљевине СХС. Тако је међуратна или прва Југославија наслиједила предратне дугове Краљевине Црне Горе и Србије, један дио дугова Аустроугарске монархије као и дугове тадашњих њених покрајина: Словеније, Хрватске и Славоније, Босне и Херцеговине и Далмације. Величина државних дугова које је Краљевина СХС наслиједила после Првог свјетског рата износила је: Краљевине Црне Горе 17.000.000 динара у злату, Краљевине Србије 815.305.500 динара у злату, Аустро-Угарске монархије 43.575.887 француских франака и 110.277.298 динара у злату. Код овог задужења у динарима у злату др Растодер ставља "или" што би требало да значи да је вредност франака претворена у златне динаре била око 110.000.000, док извор одакле је Растодер преузео податак каже "и" што значи и још толико милиона златних динара. Вјероватно је овдје дошло до штампарске грешке па је "и" претворено у "или" што наравно има сасвим друго значење. Покрајински дугови износили су 335.965.194 круна у злату.

Отплата ових дугова редовно је вршена и од стране Краљевине Црне Горе, Краљевине Србије и Краљевине СХС. Ипак, сви ти спољни државни зајмови нијесу могли бити до данас исплаћени, јер је (нова) друга Југославија наслиједила око 240. USD ових дугова. Поједини зајмови као, на примјер, Блеров из 1922, црногорски зајам из 1909. и други отплаћиваће се до 1998. године.

Аутор у вези са укупним задужењем Црне Горе изводи закључак: "Наведена чињеница у суштини била је несагласна са раширеним мишљењем о значајном удјелу страног капитала у одржавању у животу економске пасивне Црне Горе". Овакав ауторов закључак не може опстати јер је Црна Гора и као Књажевина и као Краљевина користила у периоду 1879-1914. године укупно 42 јавна кредита (зајам) у разним валутама у висини 46.451.000 перпера. Дода ли се овоме задужење у току Првог свјетског рата онда је укупан дуг знатно већи. Познато је такође да овако огромни дугови нијесу били у складу са финансијским могућностима Црне Горе и да су сви зајмови до краја XIX вијека коришћени да би се отплатили

претходни стари дугови. Све до 1909. године зајмови које је узимала Црна Гора нијесу се користили за њен друштвено-економски развитак.

Указујући на проблем замјене перпера са југословенским динаром аутор истиче нереалан успостављени паритет 5:1 у корист динара, што је највише погодило најсиромашније структуре становништва Црне Горе и "укочило сав привредни живот у Црној Гори у условима опште биједи". Стога је рјешење овог питања 1921. године, када је курс успостављен 1:1, како каже аутор било закаснило, јер су последице биле већ ненадоднадиве.

Ратна штета коју је Црна Гора претрпјела у Првом свјетском рату исказана је у висини од 723 милиона франака. Међутим, Црна Гора је тек послје десет година од уједињења добила само пет милиона марака на име репарација од Њемачке. Аутор истиче да је на основу постојећих података тешко утврдити укупну висину суме добијених средстава, њену подјелу и употребу.

О проблему исхране становништва Црне Горе аутор говори о једном сталном традиционалном проблему који је пратио житеље овог краја читав њихов живот на овим просторима. Годишње потребне житарица за исхрану становника Црне Горе износиле су 2.500 вагона, а произведено је свега 1-1.400 вагона. Новостворена држава преузела је на себе рјешавање питања снабдијевања становништва житом, али је убрзо то препустила приватницима. Пошто држава није имала трајно рјешење овог питања, наде које су полагање у њену улогу биле су изневјерене, па одговорност за такво стање стоји ипак на тој држави и њеним институцијама.

Рјешавање питања исхране становништва повезано је са насељавањем новоослобођених крајева и Метохије становништвом из пасивних крајева. Међутим, "Резултати спровођења политике насељавања нијесу допринијели остваривању одређеног циља. Црна Гора је и даље живјела са старим проблемима. Насељеници нијесу били задовољни условима и стањем у новонасељеним областима" закључује аутор.

И "исушење" Скадарског језера такође је било у функцији рјешавања питања исхране становништва. Добијањем 15-25.000 хектара обрадиве површине (снижавањем нивоа језера за 1-1,5 м) сматрало се да би се трајно ријешило питање исхране. Ипак у овом послу није се даље одмакло од израде генералног пројекта.

И питање изградње саобраћајних комуникација (путева, Јадранске жељезнице) и повезивање Црне Горе са својим залеђем такође је било у функцији рјешавања бољих услова живота становништва Црне Горе. Аутор даје податак да је у првих 10 година послје уједињења изграђено 108 км путева и да је Црна Гора углавном повезана са својим залеђем

изградњом путева Андријевица-Пећ, Беране-Бијело Поље и Колашин-Мојковац- Бијело Поље. Али сан једног броја црногорских генерација изградња Јадранске железнице и повезивање са Србијом и Европом није у третираном периоду остварен. Црна Гора је и даље остала "слијепо кријево" југословенске државе.

У склопу таквог економског стања формирала се и социјална структура друштва у Црној Гори. Чиновништво као једна од бројних групација коју је наследила нова држава нашло се у позицији признавања стечених права. Поред њих ту су и официри који су били незадовољни неиспуњеним обећањима да ће бити изједначена у положају са официрима који су били са територија под Аустријом, били су запостављени у додјели одликовања. Инвалиди су били незадовољни углавном висином новчаних признања и закашњењима у исплати.

Занатство, неразвијено и локално, није могло да издржи конкуренцију јефтиних фабричких производа, па су занатлије долазиле у ситуацију да им држава даје помоћ, да би опстали. За разлику од занатлија трговци су били "богат и моћан слој становништва", који је свој капитал оплођивао преко банака које су биле под њиховом контролом.

Сељаци су били најбројнија групација и чинили су 85,3% од укупног становништва према попису из 1921. године, да би у 1931. години учествовали са 79,1% у укупном становништву Црне Горе. Пошто сељак у Црној Гори углавном није могао својом производњом да подмири све потребе, морао је да купује производе који су му недостајали и то у веома великом количинама, како смо то већ истакли. Да би преживио, већи дио сељака морао се задуживати, узимати зеленашке кредите. Враћање кредита био је велики проблем, и због тога су многи сељачки посједи одлазили на добош.

Аутор ове књиге др Растодер, са веома истанчаним запажањем једног вриједног истраживача и даровитог млађег научног радника, открива све политичке закулисне игре које су пратиле рјешавање многих горућих економских, социјалних и политичких питања Црне Горе у периоду 1918-1919. године. Књига, према томе, не представља сувопарно економско штиво, како можда на први поглед изгледа с обзиром на њен садржај, па ће стога бити интересантна и корисна и за шири круг читалаца.

Др Бранислав Маровић